

## «BOIRA» DE GABRIEL FERRATER

Salvador Oliva

Com diu Harold Bloom,<sup>142</sup> la poesia té la capacitat d'anar més enllà de les possibilitats del llenguatge habitual gràcies sobretot a les figures, que Coleridge anomena «forma interior». La poesia, continua dient Bloom, és essencialment llenguatge figurat: desviació de l'ús literal de llenguatge per tal d'obtenir més densitat de sentit.

Hi ha també la forma exterior, que és l'organització dels elements sonors (mètrica, ritme, rima, al·literacions, etc). I encara hi podríem afegir una forma intermèdia, que es correspondria a la organització de les estructures sintàctiques (paral·lelismes, quiasmes, etc). Però la millor manera d'alçar el llenguatge poètic radica sobretot en la forma interior, que és la que exigeix més capacitat imaginativa, i que, per tant, només aconseguen els millors poetes. Els poemes poden tenir versos perfectes, però si no tenen forma interior, el resultat sol ser quasi sempre un pur moralisme unidimensional. Els poetes que practiquen aquest tipus de poesia es poden dividir en dues classes: els que saben fer versos i els que no en saben fer; però tant els uns com els altres solen limitar-se a escriure el que ells creuen que la massa de lectors vol sentir i compartir, i per això, com a mínim al nostre país, tenen l'èxit i els premis assegurats. Ara bé: la veritable poesia no consisteix a fabricar decasíl·labs o versos lliures amb continguts unidimensionals. La veritable poesia està en el valor imaginatiu obtingut per la forma interior, que és la principal qualitat de la poesia de Gabriel Ferrater. Si ell, amb només tres llibres, és un dels millors poetes del segle XX, és per la seva capacitat imaginativa, pel fet que les paraules dels seus poemes es projecten a més d'una direcció, cosa que, a la vegada, converteix el lector en un creador, perquè les figures exigeixen que el lector també posi en marxa la seva capacitat imaginativa al moment d'interpretar el poema. Fins i tot en els poemes narratius de tot aparentment conversacional, Ferrater hi sap col·locar figures i trops que són, sense cap dubte, la base i el fonament del seu valor.

---

<sup>142</sup> Harold BLOOM: *The art of reading poetry* Harper Collins, Perennial Edition, 2005.

Ferrater m'havia dit alguna vegada que s'havia de valorar la poesia que «diu coses». Era una metàfora, és clar, perquè ell sabia molt bé que la poesia, com la música, no «diu» mai res i que, tal com afirma Félix Martínez Bonati, la poesia no comunica res. Només comunica llenguatge.<sup>143</sup> Per això el valor de la poesia i de totes les arts està en la forma. Ferrater sovint es referia, per simplificar, a la dicotomia de forma i contingut. Però, parlant a fons sobre aquest tema, sempre arribàvem a la conclusió que, en art, tot és forma i que, en lloc del contingut, hi hem de posar la interpretació. La dicotomia forma i contingut només és vàlida en el llenguatge habitual. Per exemple, en una notícia de diari, sí que podem parlar del contingut de la notícia i també de la forma: si està escrita en frases llargues o curtes, amb paraules d'alta o baixa freqüència d'ús, amb moltes o poques subordinades, etc. Però parlar de forma i contingut d'un poema és reduir-lo al llenguatge habitual, quan, de fet, les frases del poema no van referides directament a la realitat, sinó a la imaginació del lector per tal que aquest interpreti les formes posant en joc la seva experiència personal. No és gens estrany, doncs, que Ferrater no donés gaire valor a la poesia «ben feteta» (l'expressió venia del seu germà Joan), la que no té temes interessants o expressa obvietats o sentiments banals. Recordo que, en una de les últimes converses que vaig tenir amb ell sobre aquesta qüestió, insistia molt en el fet que el poeta només pot crear a partir de la forma. Efectivament: quan no hi ha forma interior, hi ha ben poca cosa.

Cal recordar també que, tot i la seva capacitat pel llenguatge figurat, la poesia de Ferrater també té forma exterior. A tots els seus poemes, hi ha una mètrica estricta: isosil·làbica, heterosil·làbica o accentual. Però el valor més alt el trobem sempre en les figures. Agafaré ara com exemple el que segurament és un dels poemes més formalitzats de tots els que va escriure Ferrater. Comencem per llegir-lo:

#### BOIRA

Molt abans que te'ls tornis vella i grisa,  
l'ombra del núvol meu damunt l'estesa  
de natura i conreu: la teva terra,  
com un floc lleu de cendra, imperceptible

per tots ells, però encara no per tu,  
quan se l'endugui un últim pàl·lid vent  
s'arrijarà convulsa per l'adéu,  
i et deixarà el record d'un fred caduc.

---

<sup>143</sup> Félix MARTÍNEZ BONATI: *La estructura de la obra literaria*. Seix Barral, Barcelona, 1960.

Sé com, després, se'ls obriran les vies  
del sol, quan dins la múltiple sorpresa  
de fulles nobles els fibli l'orella  
l'àgil flauta infernal del teu migdia.

Ho sé jo, que ara emboiro el teu profund  
crepuscle matinal. Tot desesper  
d'alçar-me m'emparraco en esbarzers  
i omplo de plor còrrecs d'incertitud.

Tots els quatre quartets tenen rimes assonants encreuades. La primera i la tercera, amb terminacions femenines, i la segona i la quarta, amb terminacions masculines segons aquest esquema: ABBA, CDDC, ABBA i CDDC. La majoria dels versos presenten tensions mètriques: inicis de ritme ternari o bé inversions iàmriques al començament del primer o del segon col·lon. A la primera estrofa, per exemple, els versos 1 i 3, tenen un inici ternari, mentre que el 2 i el 4 s'inicien amb una inversió iàmrica. Pel que fa a les al·literacions, hi destaca, a la tercera estrofa, la del so [f].

Si mirem la correspondència entre la sintaxi i els versos, veurem que les dues primeres estrofes tenen únicament dues frases principals coordinades, la primera ocupa set versos, i la segona només un. La tercera estrofa té una sola frase, mentre que la darrera en té tres, i les dues últimes també són coordinades, igual que dues primeres. És curiós que en els dotze primers versos hi hagi tres frases principals, exactament igual que a la darrera estrofa. Aquest increment de frases en relació al número de versos dona al final del poema un to sentenciós, que harmonitza molt bé amb el sentit de «Boira».

Pel que fa al vocabulari, hi ha una clara presència del temps. Al primer vers de cada estrofa, hi ha un element adverbial temporal: «Molt abans» (vers 1), «encara» (vers 5), «després» (vers 9) i finalment «ara» (vers 13). A més a més, hi ha també dues subordinades temporals, iniciades per «quan», al segon vers de cada una de les estrofes interiors. Hi ha encara més referències al temps, que veurem més avall. No és, per tant, una presència discreta. I el temps, el gran destructor, no tan sols acomplirà la separació dels amants, sinó que també envellirà l'enamorada i li farà tornar els cabells grisos.<sup>144</sup> Les referències a l'edat d'ella són també molt òbvies. En el present, «crepuscle matinal»; a no trigar gaires anys, «migdia»; i en el futur, «vella i grisa».

---

<sup>144</sup> El primer vers, per cert, és un eco de W.B. Yeats: *When you are old and grey and full of sleep...* Per més referències, vegeu *Les dones i els dies* en l'edició crítica de J. Cornudella, Edicions 62, Barcelona 2018. p. 324.

El clític «els», que veiem al vers 1, es repeteix al vers 9. El primer es pot considerar com un datiu benefactiu, i el segon és un complement indirecte.<sup>145</sup> Al vers 5, el clític es converteix en el pronom fort «ells», altra vegada amb funció de datiu benefactiu.<sup>146</sup> Al vers 11, en canvi, el clític té la funció de genitiu: “fibli l’orella d’ells”. Aquests pronoms, són, òbviament, una clara referència als futurs amants de la noia.

Ferrater, seguint Valery Larbaud, distingeix, en el complex de significacions d’un poema, el tema genèric i el tema específic.<sup>147</sup> El genèric és el sentiment o la idea del poeta que figura com a teló de fons. I el tema específic és l’incident, el gest en el qual es formula el sentiment o la idea. Segons els conceptes que jo utilitzo, a «Boira», el tema genèric de la caducitat de l’amor s’encarna amb els termes que configuren la forma interior, i aquests termes són el tema específic. El valor d’aquest poema (i el de tots) no ens el dona la forma genèrica, sinó l’específica, la cadena de metàfores que anirem veient al llarg d’aquest article. De la mateixa manera, el valor d’un quadre no ve donat per l’objecte representat sinó per la forma de la representació. Per sagrat que fos l’objecte representat, si estigués mal pintat, no tindria cap valor.

Pel que fa a les figures, tot el poema està construït sobre dos elements simbòlics: la terra i el núvol que l’ombreja. El que parla es veu a si mateix com un núvol que fa ombra a «l’estesa de natura i conreu», que és el vehicle de la metàfora que fa referència a la noia. Dos símbols, doncs, que continuaran presents a tot el llarg del poema i que en seran l’eix a través del qual es concretarà la forma genèrica que apunta a la caducitat de l’amor.

El símil «com un floc lleu de cendra» està construït sobre la metàfora «ombra», que ens dona com a mínim tres graus de figuració de la persona que parla: «jo, ombra del núvol i floc lleu de cendra». L’aposiició «imperceptible per tots ells», rebla també el fet que el que parla té al pensament els futurs amants, pels quals l’ombra és encara imperceptible. La figura següent és «un últim pàl·lid vent». L’adjectiu «últim» torna a ser una altra referència al temps. I l’adjectiu «pàl·lid», en tant que referit a «vent», es presta a no poques interpretacions. Però la meravella del sisè vers, és que «vent» sigui també una metàfora. Observem la funció que, en l’expressió «pàl·lid vent», hi té l’adjectiu. El tenor de la metàfora és molt obert. El sentit n’és la separació dels amants, però, en la causa de la separació, hi tenim l’adjectiu «pàl·lid» que converteix «vent» en un fet indeterminat, però justament pàl·lid, és a dir sense intensitat; i evidentment: «últim». A més a més, aquest vent «arissarà» l’ombra que patirà convulsions de dolor per haver-se’n d’anar; però aquest efecte negatiu per ell va acompanyat d’un altre efecte negatiu per ella: «el record d’un fred caduc». Al final de l’article tornaré sobre aquest tema, que és la terrible paradoxa que l’intens

---

<sup>145</sup> Ja sé que el verb «obrir» no regeix un complement indirecte. Es tracta d’un complement indirecte no regit que accepten alguns verbs transitius.

<sup>146</sup> Notem que aquest benefactiu està introduït amb «per» i no amb «per a».

<sup>147</sup> Cf. Valery LARBAUD: *Technique*, Gallimard, Paris, 1932. (Larbaud no volia que el seu nom portés accent).

amor d'ell hagi de ser per ella «el record d'un fred caduc», i és terrible sobretot pel fet que això sigui imaginat pel que parla quan la relació encara és viva, quan encara no ha vingut el «pàl·lid vent» que s'endurà l'ombra. D'altra banda, amb l'adjectiu «caduc» tornem a tenir una altra referència al temps.

Les dues frases coordinades de les dues primeres estrofes, intueixen el que passarà, i la primera conté una subordinada adverbial temporal: «molt abans» que ella hagi envellit i tingui els cabells grisos. I, naturalment, això és vist en relació a «ells», els que vindran després a conrear la terra. Aquesta presència de la tercera persona del plural, ja en el primer vers, no fa sinó afegir més angoixa a la separació, perquè els que vindran, que li són uns desconeguts, posseiran allò que ell ha posseït i estimat, i que sembla que continuarà estimant, però que ja no posseirà.

En els dos últims quartets trobem un paral·lelisme anàleg al que hi ha a «Cor fidel» de Josep Carner (un altre poema extraordinari i també desolador): l'ús de la primera persona del verb «saber» al primer vers les dues estrofes finals. Però, així com a «Cor fidel» veiem dos coneixements amb connotacions positives, aquí tenim dos coneixements amb connotacions negatives, perquè, com ja hem vist, la veu del que parla sap que la seva presència emboira el crepuscle matinal d'ella, i sap també que se n'haurà d'anar i que els futurs amants tindran la via lliure per conrear la terra que ell estima.

Les «vies del sol» no és un genitiu possessiu; no és que el sol tingui vies. Les vies són els camins que el sol il·luminarà perquè ja no hi haurà cap núvol que faci ombra a la terra, i que portaran els futurs amants cap a ella. I això succeirà quan ella ja haurà deixat de ser el «crepuscle matinal» per arribar al seu «migdia». Les dues metàfores tornen a fer referència al temps, a l'edat d'ella. En aquest «migdia» hi ha «la múltiple sorpresa de fulles nobles»; continua, doncs, l'eix de les figures sobre la naturalesa. I aquí el tenor, òbviament, és l'esplendor de l'aspecte físic de la dona.

La metàfora següent, la «flauta infernal» és el vehicle que ens porta a l'efecte que faran els atractius d'ella. És la flauta infernal (temptadora) capaç de fiblar l'orella (seduir el desig) dels que vindran. La referència pot ser la flauta d'Iblis, el dimoni temptador de l'Alcorà, que Ferrater ja havia usat al poema «A mig matí»; però potser no cal anar tan enllà, perquè l'Alcorà està molt lluny del centre del poema. L'important, crec jo, és veure que els encants d'ella són imaginats amb el vehicle de la metàfora: el so temptador de la flauta. Les úniques connotacions positives del poema, doncs, es reserven per la relació que ella tindrà amb els seus futurs amants «dins la múltiple sorpresa de fulles nobles». Fins i tot la preposició «dins» està carregada d'un sentit a tenir en compte.

L'última estrofa és el convenciment clarivident del que succeirà després del temps durant

el qual ell ha emboirat la joventut d'ella. La desesperació d'alçar-se, tal com s'alça la boira quan el sol és alt, fa que aquesta s'emparraqui en esbarzers i que ompli de plor uns còrrecs que no poden ser de res més que d'incertitud del que li pugui arribar quan es trobi sense ella. Aquests versos es connecten pel sentit a les convulsions de l'ombra del vers 7. Els esbarzers esgarrinxen i fan sang, i l'expressió «còrrecs d'incertitud» té un genitiu lleugerament ambigu: els còrrecs són les petites excavacions que la pluja deixa en els marges. La boira deixa humitat (el plor) als còrrecs, i aquests còrrecs o bé estan fets d'incertesa o és la incertesa que té còrrecs com a conseqüència del plor. Després de l'encavallament «desesper / d'alçar-me», la resta del poema continua sent figurativament tan rica de sentit com el seguit de figures al voltant de «núvol» i «terra». I de la mateixa manera que la boira està relacionada amb el núvol, els còrrecs estan relacionats amb la terra.

Crec que «Boira» pertany al grup dels millors poemes de Ferrater, valuós per l'establiment del tema específic donat per les figures, que són el filtre a partir del qual veiem el tema genèric del poema. Són les figures (o símbols, si es vol) les que li donen valor. El contacte que tenim amb el poema no és amb cap idea que ens puguem empescar sobre la caducitat de l'amor, sinó en les figures; és un contacte directe amb elles, a partir del qual el lector opera i, de passada, enriqueix la seva vida moral.

D'interpretacions, n'hi haurà tantes com lectors, perquè són els lectors que hi posen el contingut quan interpreten. Per insistir amb el meu convenciment: el contingut no és el que poema «diu» (ja he dit més amunt que els poemes, com la música, no diuen mai res), sinó la recepció que el poema té en la intimitat i l'experiència de cada lector. La comparació de la poesia amb la música, que tan bé va expressar Verlaine,<sup>148</sup> ajuda llegir la poesia d'una manera millor. La música il·lumina l'opacitat dels nostres sentiments personals i, gràcies a la forma, ens els objectiva i ens els posa fora de nosaltres mateixos. La poesia, en lloc de «dir», també dona forma al que ja tenim a dintre i, com la música, ens ho deixa veure objectivat.

I per acabar, diré que, a mi, personalment, en la meva interpretació, hi ha dues coses que em commouen en aquest poema. La primera és que la veu del que parla cregui que el seu amor faci ombra a l'estimada i li impedeixi l'escalfor del sol, perquè em costa d'entendre que una veu capaç de parlar així pugui ombrejar i fer sentir fred a la persona estimada. Al contrari: una veu així no pot sinó incrementar l'amor d'ella. No és que consideri que això sigui una contradicció en el poema. És el to de la persona que parla que em commou. Si creiem que en la lectura d'un poema hi hem de posar vida pròpia, «Boira» també ens convida, per exemple, a posar-nos al lloc de l'estimada. I també, com no?, a imaginar quina seria la nostra resposta.

---

<sup>148</sup> Vegeu: Paul VERLAINE: «Art poétique», a *Oeuvres poétiques complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, Gallimard, Paris, 1962, p. 326.

La segona és un element que no figura en el poema, però l'hi endevino. Un discurs així revela, sense esmentar-ho, un amor intensíssim que jo, personalment, penso que no va ser correspost de la manera que la veu es mereixia, perquè em costa d'entendre que la relació només durés dos anys. Segurament dic tot això influït per la lectura de *Cartes a l'Helena*, quan, de fet, seria molt millor relacionar «Boira» amb els altres vint-i-nou poemes de la secció 4, com va fer extraordinàriament bé Jordi Cornudella a la revista *Reduccions*.<sup>149</sup> No s'ha escrit res millor sobre la poesia de Ferrater i en recomano molt la lectura. Cornudella, parlant de «Kore» explica clarament la meua reacció a la lectura de «Boira». Diu que «per bé que els amants estan units en una relació íntima, en la manera de viure l'experiència els separa una distància que es mesura sobretot en l'ús de les paraules; portant-ho al límit, podríem dir que ella viu en un grau de realitat que no té res a veure amb els poemes d'ell i que no demana cap de les seves figuracions verbals perquè hi és aliena». I, continua dient que Ferrater s'ho explica (a «Kore») perquè «ella encara està en procés d'acumular experiència, i absorbir-la».<sup>150</sup>

A «Boira», tanmateix, no hi ha res d'això, però hi ha alguna cosa que s'hi assembla, que és el fet d'assumir que la relació amorosa que veiem en el poema és, per la naturalesa intrínseca de tota relació amorosa, «caduca», i el poema ho assumeix des d'una lucidesa extrema, com a punt de partida. Ara bé, la capacitat d'estimar també porta implícit el desig que la relació duri com més temps millor. En la meua interpretació de «Boira», hi veig més aviar un dels enigmes que la realitat ens imposa sempre. Però no vull acabar sense repetir que l'alta qualitat del poema ve de la forma i no pas de la meua interpretació.

---

<sup>149</sup> Primavera-Estiu del 2019, p. 149-171.

<sup>150</sup> Pàgs. 166-167.